

WPROWADZENIE

Znany od lat dziewięćdziesiątych i bardzo często cytowany w środowisku akademickim raport J. Delorsa stwierdza m.in., że „od szkoły i nauczyciela oczekuje się (...) dostarczenia uczniowi narzędzi do rozumienia świata współczesnego, jego dramatów i napięć oraz skutecznego przekazu funkcjonalnej wiedzy i opanowania umiejętności adekwatnych do kognitywnej cywilizacji współczesności”¹. Jakkolwiek zadania te wydają się trafnie sformułowane i adekwatne względem rzeczywistości, ich realizacja może wiązać się z różnego rodzaju problemami. Wynikają one bądź to ze stosunku uczniów do szkoły, bądź to z dominującego wśród nauczycieli poczucia zmęczenia zmianami i przytłoczenia licznymi obowiązkami, nie zawsze korespondującymi z podstawowymi, splecionymi z deontologią nauczycielską, funkcjami szkoły.

P. Toogood źródło problemu komentuje przez pryzmat typowego dla systemów oświatowych schematu: „Czy 10-letni program sześciogodzinnych dni nauki szkolnej jest naprawdę najlepszym sposobem na wzbudzenie w dziecku miłości do nauki?”². Współczesna zmienność edukacyjna, przybierająca dwie postacie: amorficzną i nieamorficzną, zderza się ze strukturalistycznym ujęciem szkoły, jakby żywcem przeniesionym z XIX wieku. Zmiany zachodzące wewnątrz i na zewnątrz systemu społecznego nie znajdują nowej formuły, odpowiadającej charakterystyce poznawczej współczesnych dzieci. Oświata, jako jeden z istotnych elementów tego systemu, podlega w ostatnich latach niebywale dynamicznym zmianom o podłożu endo- i egzogenicznym³. W ten sposób „heraklitejska wizja płynnej rzeczywistości, która wskazywać miała na kalejdoskopowy charakter stawania się świata, zdaje się nadal obowiązywać w postaci wciąż aktualnej zasady zmienności wszystkiego, co otacza człowieka. Każdego dnia zmienia się, tzn. nie jest, lecz – jak chciał Heraklit – staje się świat, a w nim staje się również człowiek (...)”⁴. W socjologii najbardziej wyrazistym głosicielem tego typu poglądu był Z. Bauman, dla którego „zmienność oraz relatywizm stanowią zasadnicze własności współczesnego świata (...)”⁵. Podobną refleksję, odnoszącą się do sfery edukacji, artykułował lata temu P. Toogood, twier-

---

¹ Raport J. Delorsa, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, [w:] *Nauczyciele i uczniowie w sytuacjach szkolnych*, red. G. Koć-Seniuch, Białystok 1995, s. 225-226.

² E. Hortley-Brewer, *Education, Part-time schooling: dream or reality?*, <https://www.independent.co.uk/news/education/education-news/education-part-time-schooling-dream-or-reality-1140027.html>.

³ Do zmian o podłożu egzogenicznym zaliczyć można przeobrażenia społeczne, obyczajowe, gospodarcze, ekonomiczne, polityczne itp., zaś do zmian o podłożu endogenicznym opisaną przez S. Kawulę dyferencjację w obrębie nauk o wychowaniu.

⁴ M. Piechowiak, *Między Erosem i Agape*, Oficyna Wydawnicza Epigram, Bydgoszcz 2016, s. 11.

⁵ M. Urbaniak, *Gorzki posmak płynnej nowoczesności. Wybrane zagadnienia z filozofii społecznej Zygmunta Baumana*, „Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula” 2014, nr 4(42), s. 5.

dząc, że „(...) uczniowie muszą doświadczać elastyczności i umiejętnego zarządzania czasem w procesie nauki, jeśli mają się rozwijać w przyszłości, bowiem edukacja to proces osobistych zmian i transformacji”⁶.

Dynamiczne otoczenie szkoły implikuje określone skutki, związane z postrzeganiem tej instytucji, jak i realizowanymi przez nią zadaniami. „Szybsze tempo życia relatywnie skraca czas trwania wielu sytuacji, komplikuje całą strukturę życia społecznego (m.in. poprzez zwiększoną liczbę ról, jakie trzeba pełnić), utrudnia adaptację do zmian, wywołując uczucie niepewności, nietrwałości i tymczasowości codziennego życia. Skraca się czas trwania związków z innymi ludźmi, instytucjami, miejscami w sensie geograficznym, a nawet odnosi się to do sfery świadomości (przepływ informacji oraz idei)”⁷.

Międzynarodowe badania oświatowe (PISA, Eurydyce, IBE) potwierdzają wysoką efektywność edukacyjną (odnoszącą się w głównej mierze do kategorii wiedzy) systemów oświatowych czołówki państw OECD. Okazuje się jednak, że stecniczowane środowisko szkolne niekoniecznie wzbudza pozytywne reakcje emocjonalne uczniów. Jak w świetle podobnych ustaleń postrzegać kondycję współczesnej szkoły?

Przyjęta w niniejszym opracowaniu dynamiczna perspektywa poznawcza miała w założeniu uchronić prezentowane opracowanie od truizmów i koniunkturalizmu. Fokusowo-fenomenologiczne podejście poznawcze umożliwia bowiem wniknięcie w istotę i charakterystykę funkcjonowania szkoły w jej dynamicznej perspektywie. Ocenę, w jakim stopniu zamysł ten udało się zrealizować, należy pozostawić uważnemu czytelnikowi – w głównej mierze związanemu z oświatą na gruncie profesjonalnym, ale także przygotowującemu się do pełnienia tego typu misji społecznej (studenci wszelkich specjalności pedagogicznych i nauczycielskich mogą znaleźć tu liczne źródła inspiracji).

Poruszone w opracowaniu zagadnienia odnoszą się do mocno zróżnicowanej tematyki, pozwalającej uzyskać stosunkowo wszechstronny ogląd sytuacji szkoły w aspekcie jej bieżącego funkcjonowania oraz w świetle towarzyszących jej problemów. Monografia przybrała formę raportu z badań, który nie usurpuje sobie prawa do tworzenia teorii, ma natomiast za zadanie rzetelne zrelacjonowanie szkolnego „tu i teraz”, będącego przedmiotem doświadczenia świata życia codziennego (Lebenswelt)⁸. Z merytorycznego punktu widzenia opracowanie niniejsze mieści się w przestrzeni interdyscyplinarnej, rozpostartej pomiędzy pedeutologią, pedagogiką ogólną, dydaktyką, teorią wychowania, pedagogiką społeczną i komparatyстикą pedagogiczną. Treści zostały podzielone na trzy rozdziały, opisując kolejno:

⁶ E. Hortley-Brewer, *Education...*, op. cit.

⁷ Zob.: R. Borkowski, *Cywilizacja – Technika – Ekologia. Wybrane problemy rozwoju cywilizacyjnego u progu XXI wieku*, Uczelniane Wydawnictwa Naukowo-Dydaktyczne AGH, Kraków 2001.

⁸ M. Furman, *Problem aporii poznania bezpośredniego. Fenomenologia Edmunda Husserla w świetle filozofii klasycznej*. Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dra hab. A.J. Norasa, Uniwersytet Śląski, Katowice 2007, s. 122.

przestrzeń edukacyjną współczesnej szkoły (rozdział 1), metodologiczne podstawy projektu badawczego (rozdział 2) oraz uczniów i nauczycieli w ikonosferze współczesnej szkoły (rozdział 3).

Prezentowane opracowanie stanowi efekt przeprowadzonych na szeroką skalę badań uczniów i nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych, przeprowadzonych w 2015 roku na terenie Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego. Zamieszczone w aneksie narzędzia badawcze ukazują pełną charakterystykę i zakres tej eksploracji⁹. Niniejsze studium odnosi się jedynie do fragmentu zgromadzonego materiału badawczego, obrazującego stosunek respondentów do przedmiotu badań.

Autor, podejmując zróżnicowane wątki dotyczące rzeczywistości szkolnej wynikające z zastosowanych narzędzi badawczych, jedynie pozornie prezentuje odrębne problemy i punkty widzenia uczniów i nauczycieli. Niewątpliwie łączy je dominujący element scalający: współczesna szkoła i towarzyszące jej funkcjonowaniu – postrzegane z różnych perspektyw – zjawiska społeczne. Niniejsza monografia ma – zgodnie z założeniem – stanowić przyczynek do pogłębionych studiów nad współczesną oświatą systemową, ale także być swego rodzaju zbiorem refleksji nad jej społecznym znaczeniem i dominującą rolą dla rozwoju osobowego jednostki. Bo choć alternatywnych form edukacji dziecka można wskazać wiele, to jednak w realiach współczesnych systemów społecznych trudno byłoby tradycyjną, masową szkołę zastąpić jakąś inną formą kształcenia zbiorowego.

---

⁹ Zob.: J. Stanek, A. Mańka, A. Kamiński, *Środowisko szkolne – uczniowsko-nauczycielska harmonia czy przestrzeń współczesnego antagonizmu edukacyjnego?*, Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Wodzisławiu Śląskim, Wodzisław Śląski 2016.